

Prof. dr hab. Bożena Dziemidok – Olszewska

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Andrzeja Michalkiewicza

pt. „**Model mandatu przedstawicielskiego V Republiki Francuskiej i jego recepcja w polskim systemie politycznym po 1989 roku**”, przygotowanej w Akademii Finansów i Biznesu Vistula, pod kierunkiem dra hab. Tomasza Słomki, prof. UW.

Recenzja została sporządzona na podstawie uchwały Rady Naukowej Dyscypliny Nauki o Polityce i Administracji AFiB Vistula z dnia 9 lipca 2024 roku.

Temat pracy

Problematyka zawarta w tytule rozprawy mgra Andrzeja Michalkiewicza to zagadnienie ze wszech miar zasługujące na naukową eksplorację. Instytucja mandatu przedstawicielskiego niewątpliwie należy do istotnych we francuskim, polskim, i nie tylko, systemie politycznym. Jest przedmiotem badań naukowych, lecz koncentrują się one głównie na wymiarze konstytucyjno-prawnym. Zainteresowanie Autora mandatem przedstawicielskim poszło w innym kierunku - podjął i przeprowadził badania tej instytucji w ujęciu politologicznym – w kontekście teorii i genezy, eksplikacji procesów i zjawisk politycznych, rozliczalności, itp. Oczywiście w pracy znalazła się analiza norm prawnych, lecz nie ma ona charakteru dominującego. Niezmiernie istotny jest wątek porównawczy, a właściwie zbadanie recepcji rozwiązań przyjętych w skonsolidowanych demokracjach przez państwa podejmujące proces transformacji systemowej. Warto też podkreślić eksplanację, polegającą na wyjaśnieniu zależności między modelem mandatu przedstawicielskiego we Francji i Polsce.

Stwierdzić należy, że wybór, ujęcie oraz realizacja tematu doktoratu świadczy o umiejętności Autora podjęcia naukowo ważnego przedmiotu badań. Natomiast tytuł rozprawy został sformułowany zgodnie z najlepszymi standardami metodologii politologii.

Nie podlega wątpliwości miejsce tematyki badań w ramach dyscypliny Nauki o polityce i administracji. Temat należy do klasycznej problematyki badań tej dyscypliny. Należy go usytuować w ramach subdyscypliny systemy polityczne, lecz podkreślić należy, że Autor szeroko ujął przedmiot badawczy, korzystał z dorobku filozofii i teorii polityki. Oprócz przedmiotu badawczego o usytuowaniu w dyscyplinie świadczy także dobór metod badawczych, język pracy oraz styl wywodu naukowego. Zakres merytoryczny i przestrzenny pracy został określony w sposób prawidłowy. Przyjęta cezura czasowa jest logiczna i uzasadniona.

Metodologia badań i źródła rozprawy

Cel, przedmiot, założenia, hipotezy i metody badawcze zostały przedstawione we wstępie rozprawy. Wskazaniem celem pracy jest „analiza porównawcza ewolucji mandatu przedstawicielskiego na przykładzie ustrojów V Republiki Francuskiej i III Rzeczypospolitej, ale przede wszystkim recepcja modelu francuskiego na grunt ustroju polskiego”, a także „określenie

polityczno – ustrojowych uwarunkowań sprawowania mandatu przedstawicielskiego w dwóch wybranych do analizy państwach oraz ciągłości i zmiany jego modelu” (str. 6). Cele zostały określone w sposób holistyczny, obejmują istotne elementy przedmiotu badawczego – modele, rozwiązania, genezę, recepcję, itd. Wszystkie zadeklarowane cele pracy zostały w pełni osiągnięte. Recenzowana monografia jest najszerszą i najbardziej pogłębioną analizą zależności pomiędzy francuskimi i polskimi regulacjami mandatu przedstawicielskiego. Autor z pełną rzetelnością zrealizował cel „określenia uwarunkowań”, uwzględnił wszystkie aspekty i niuanse przedmiotu badawczego.

Główną hipotezą badawczą jest stwierdzenie, że „mandat przedstawicielski przyjęty w porządku konstytucyjnym V Republiki stanowił wzorzec dla konstrukcji mandatu przedstawicielskiego w Polsce po 1989 roku” (str. 6). Jak słusznie zauważył Autor, w Polsce w okresie transformacji miała miejsce recepcja instytucji pochodzących nie tylko z własnych tradycji ustrojowych, ale także sprawdzonych rozwiązań demokracji zachodnich, przede wszystkim Francji V Republiki oraz Republiki Federalnej Niemiec. Recepcje te były widoczne i rozpoznawane, ale to mgr Andrzej Michałkiewicz starał się udowodnić (i moim zdaniem udowodnił) szczegółowe zależności i odwzorowania między francuskim a polskim mandatem przedstawicielskim, sytuując je w szerszym kontekście polityczno – filozoficznym. Znamienne więc jest stwierdzenie zawarte w zakończeniu pracy, że „proces konwergencji francuskich i polskich rozwiązań ustrojowych, który był osią i głównym problemem badawczym pracy, mimo iż został przeanalizowany na różnych poziomach, nie daje jednoznacznej odpowiedzi na recepcję wzorów francuskich w modelu mandatu przedstawicielskiego III Rzeczypospolitej” (str. 237). Być może zabrakło jasnej deklaracji któregoś z twórców polskiej konstytucji.

Kolejne hipotezy, które z uwagi na powiązanie z główną można nazwać częściowymi, zostały przypisane poszczególnym rozdziałom i umieszczone w opisie struktury pracy. Można tam znaleźć hipotezę „o znaczącym potencjale politycznym referendum” (str. 7), czy „o elementach ciągłości ale i stałej ewolucji mandatu przedstawicielskiego w rozwiązaniach ustrojowych V Republiki Francuskiej i III Rzeczypospolitej” (str. 8). Ponadto o hipotezach i ich weryfikacji Autor pisze w zakończeniu rozprawy, a część z tych hipotez wydaje się nowa.

Osobiście jestem zwolenniczką artykułowania hipotez oddzielnie, poprzez ich wyliczenie w jednym miejscu we wstępie. Jest wówczas jasność i klarowność co do liczby i jakości hipotez. W zaistniałej sytuacji rozproszenia wydaje się, że pozostałe hipotezy, oprócz głównej, nie zostały sformułowane w sposób pełny i optymalny. We wstępie nie ma też wskazanych, w jednym miejscu, pytań badawczych, co mogłoby lepiej posłużyć prezentacji problemów badawczych oraz pomogłoby w konstrukcji pełniejszych hipotez.

Niewiele, lecz wystarczająco miejsca mgr Andrzej Michałkiewicz poświęcił rozważaniom na temat metodologii pracy. We Wstępie, na str. 9 i 10 rozprawy, Doktorant zadeklarował wykorzystanie metody systemowej, neoinstytucjonalnej i komparatystycznej oraz techniki analizy

treści, przede wszystkim aktów normatywnych. Wszystkie wymienione metody znalazły zastosowanie w przygotowywaniu pracy, adekwatnie do założonych celów.

Źródła pracy należy określić jako niezbyt szerokie, lecz wystarczające. Praca została napisana przede wszystkim na podstawie opracowań naukowych przedmiotu badawczego, monografii i artykułów, zarówno polskich jak i francuskich, dotyczących szeroko pojętego systemu politycznego V Republiki Francuskiej i III Rzeczypospolitej. Literatura ta została uzupełniona pozycjami dotyczącymi teorii polityki, myśli i doktryn politycznych, transformacji ustrojowych. Przegląd publikacji naukowych w ocenianej rozprawie doktorskiej sugeruje, że Doktorant dobrze orientuje się w literaturze przedmiotu, dokonany przez Autora wybór publikacji świadczy o znajomości dotychczasowego stanu badań i umiejętności wyselekcjonowania pozycji przydatnych dla podjętego tematu badań.

Niedosyt recenzentki wzbudza niepełne wykorzystanie tzw. źródeł pierwotnych. Jedyne analizowanymi źródłami tego rodzaju są akty prawne – konstytucje, zarówno obecnie obowiązujące jak i wcześniejsze obu państw, oraz wybrane ustawy, jedynie polskie. Autor nie uwzględnił regulaminów parlamentarnych, sprawozdań czy stenogramów z posiedzeń parlamentarnych. Za największe uchybienie uważam pominięcie debaty na temat mandatu przedstawicielskiego przeprowadzonej podczas posiedzeń Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego w latach 1993 - 1997, a opublikowanej w formie kilkunastu Biuletynów Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego. Pozycja ta jest z pewnością dostępna w Bibliotece Sejmowej. Debata w tejże komisji Doktorant przedstawia przywołując opracowania, przede wszystkim Ryszarda Chruściaka, ale nie zastępuje to dotarcia do fundamentalnych dokumentów.

Struktura i wartość merytoryczna rozprawy

Recenzowane opracowanie składa się z czterech rozdziałów, poprzedzonych merytorycznym wstępem, a zwieńczonych zakończeniem oraz bibliografią. Praca liczy 248 stron, w czym upatruję powrót do dobrych praktyk syntetyzowania problemu badawczego i rezygnacji z pisania dzieł liczących ponad 500 stron.

We Wstępie Autor przedstawił koncepcję, strukturę i źródła pracy, omówił jej założenia metodologiczne (np. cel, hipotezy, problemy). Syntetyczny, siedmiostronicowy Wstęp zawiera wszystkie niezbędne elementy, choć można byłoby dodać ocenę stanu badań nad podjętą problematyką.

Konstrukcja rozdziałów jest prosta i klarowna, zbudowana na podstawie kryterium problemowego. Po rozdziale pierwszym, wprowadzającym, następują trzy dotyczące istotnych

aspektów podjętej tematyki. Przyjęta struktura rozprawy wydaje się optymalna, umożliwia należyte rozwiązanie problemu badawczego.

Rozdział pierwszy, teoretyczny, nosi tytuł „Istota demokracji przedstawicielskiej i mandatu przedstawicielskiego” i przedstawiono w nim zagadnienia, które można nazwać „obowiązkowymi”, jak np. pojęcia reprezentacji politycznej, mandatu przedstawicielskiego. Jak zostało to ujęte we Wstępie, celem rozdziału jest zarysowanie różnic między modelem demokracji pośredniej i bezpośredniej (str. 7), a hipotezą – twierdzenie o znaczącym potencjale politycznym referendum oraz popularności i użyteczności referendum (str. 7). Dwa z pięciu podrozdziałów zostały poświęcone dyskursowi i relacjom pomiędzy demokracją pośrednią, przedstawicielską, a bezpośrednią, w postaci instytucji referendum. Autor, przywołując poglądy mistrzów i teoretyków obu wariantów demokracji, delibrując o różnych rodzajach i aspektach referendum, osiągnął cel i weryfikował hipotezę badawczą. Co do referendum przyznać należy, że trzeba je uznać za najbardziej demokratyczną formę rządzenia (str. 52), sprawdzającą się w niektórych państwach (Szwajcaria, USA), specyficznie traktowaną przez prezydenta de Gaulle’a (str. 233), ale – moim zdaniem – referendum jest instytucją komplementarną, a nie alternatywną (str. 7) wobec demokracji przedstawicielskiej.

Rozdział pierwszy nie ma, co zdarza się dość często w tego typu pracach, charakteru podręcznikowego. Analiza poszczególnych elementów została dokonana w sposób autorski i ukierunkowany. Doktorant przywołuje teorie i poglądy, formułuje uwagi polemiczne, stawia szereg cennych pytań.

Przedmiotem rozdziału drugiego są prawne regulacje mandatu przedstawicielskiego we Francji i w Polsce. Autor dokonał rzetelnej analizy mandatu przedstawicielskiego prezydenta i członków parlamentu w V Republice i III Rzeczypospolitej. Szczegółowe rozważania o prawnych regulacjach dotyczących mandatu osadzone zostały w szerszym kontekście polityczno – ustrojowym i genetycznym. W ten sposób Autor zrealizował zamierzenie ukazania ciągłości, ale też stałej ewolucji, więc zmienności rozwiązań ustrojowych we Francji i Polsce. Natomiast w podrozdziale trzecim, Doktorant przeanalizował relacje między mandatem przedstawicielskim a referendum oraz wykorzystanie w Polsce instytucji referendum. W tytule podrozdziału Autor wskazał instytucje demokracji bezpośredniej, ale nie znalazłam rozważań o innych niż referendum (z wyjątkiem str. 102 – 103).

Za najbardziej wartościowe, zarówno pod względem poznawczym jak i aplikacyjnym, uważam dwa kolejne rozdziały – trzeci i czwarty. Rozdział trzeci, zatytułowany „Uwarunkowania wykonywania mandatu przedstawicielskiego”, zawiera analizę związku między mandatem przedstawicielskim a wyborcami. Tak więc rozpatrzone zostały kwestie: mandatu wolnego i imperatywnego, zależności między wybranym a jego obozem politycznym, rozliczalności mandatu przedstawicielskiego i dyskursu jego dotyczącego. Niezwykle interesujące są treści podrozdziału o dyskursie na temat mandatu, pozwalające na sformułowanie wniosku, że ma on charakter „idealizmu obrazu przedstawicielstwa” (str. 174).

Kontynuacją jest rozdział czwarty, traktujący o zależnościach między organem przedstawicielskim a mandatem, zwykle realizowanych poprzez partie polityczne, które, jak stwierdził Doktorant, są niezbędnym i bezalternatywnym elementem reprezentacji politycznej (str. 8). Autor udowadnia hipotezę (wyartykułowaną w zakończeniu na str. 236) o pozornej czy niewydolnej reprezentacji i jej potencjalnym, instytucjonalnym kryzysie.

W kończącym część merytoryczną Zakończeniu Autor dokonał podsumowania rozważań i przedstawił syntezę swoich ustaleń, sformułował właściwe wnioski. Nawiązując do sformułowanych przez siebie hipotez określił wynik ich weryfikacji.

Podsumowując tę część recenzji stwierdzam, że wartość merytoryczną rozprawy doktorskiej mgra Andrzeja Michałkiewicza oceniam wysoko. Doktorant dobrze poradził sobie z analizą samej instytucji, zarówno w warstwie prawnej, ale przede wszystkim politycznej. Treści pracy zostały przedstawione w sposób rzetelny i uporządkowany, co jest wynikiem i dowodem opanowania politologicznego warsztatu badawczego. Autor przeanalizował, przedstawił, dokonał krytycznej oceny zastanej literatury oraz sformułował własne wnioski dotyczące problemu badawczego. Walorem pracy jest osadzenie przedmiotu badań w szerszym kontekście (np. filozoficznym). Natomiast niektóre wątki uważam za zanadto rozbudowane (np. rodzaje referendum, polska transformacja ustrojowa czy scena partyjna). Pewien niedosyt budzi zbyt wąskie ukazanie praktyki funkcjonowania mandatu przedstawicielskiego w obu państwach (parlamentarnego, nie prezydenckiego). Autor wykazał się znajomością szerszego pola badawczego, czyli społeczno – politycznego kontekstu ustanowienia instytucji, co umożliwiło mu wyjaśnianie celu przyjętych rozwiązań. Sprawilo to, że część deskryptywna dysertacji ściśle koresponduje z częścią analityczną i eksplanacyjną.

Forma pracy

Formalna strona rozprawy świadczy o opanowaniu przez Doktoranta zasad pisania prac naukowych. Bardzo pozytywnie oceniam zawartość pracy w aspekcie komunikacyjnym. Podejmowane zagadnienia przedstawione zostały w sposób jasny i klarowny, zrozumiały dla każdego czytelnika. Autor doskonale opanował terminologię przedmiotu badawczego oraz konsekwentnie wykorzystywał ją w prowadzonych wywodach (wyjątek – kilkukrotne użycie określenia „zapis konstytucyjny”).

Niestety, korekta opracowania nie została dokonana perfekcyjnie. Praca zawiera błędy literowe, interpunkcyjne, lecz – trzeba to podkreślić - stylistyczne właściwie nie występują. Natomiast wyjątkowo dziwne było niezachowanie jednolitości akapitów (pierwsze wiersze akapitów rozpoczynały się albo na początku linijki, albo z przerwą, z użyciem tabulatora). Bibliografia rozprawy została sporządzona poprawnie i starannie, z zachowaniem obowiązujących standardów.

Wnioski

Reasumując stwierdzam, że mgr Andrzej Michałkiewicz wybrał ważny, wciąż aktualny i jednocześnie nietrywialny problem badawczy. Wypracował logiczną koncepcję pracy, sporządził przejrzysty program badań i realizował przyjęte założenia. Recenzowane opracowanie nie tylko syntetyzuje dotychczasowe ustalenia, ale wzbogaca je o nowe wątki i ustalenia.

Odwołując się do art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2023 poz. 742) wyrażam opinię, że rozprawa doktorska mgra Andrzeja Michałkiewicza prezentuje ogólną i ugruntowaną wiedzę teoretyczną Doktoranta w dyscyplinie Nauki o polityce i administracji, dowodzi umiejętności samodzielnego prowadzenia badań i pracy naukowej oraz podejmuje i rozwiązuje istotny i oryginalny problem badawczy.

W związku z powyższym uważam, że przedłożona rozprawa odpowiada wymogom ustawowym stawianym pracom doktorskim i może stanowić podstawę do nadania stopnia doktora nauk społecznych w dyscyplinie Nauki o polityce i administracji, wnioskuję więc o dopuszczenie Doktoranta do publicznej obrony.

M. M. Olszowski

Lublin, 03 września 2024 r.